

GNOSTISKE IDÉER I KRISTELIG FORKLEDNING

Et tankevekkende foredrag av kyrkoherde Staffan Bergman dukker opp fra mine gjemmer: *Gnosticism – ett tidens tecken* ("Lutheranen" nr 3 og 4/1999). Mitt arbeid med saken fra slutten av 60-årene våknet til live.

Under et privat seminar i Tromsø 1973 forsøkte jeg å skissere kontrasten mellom "kvinneprest-tekstene" og gnostisisme. Kollegene møtte meg med atskillig skepsis. Under FBB's kvinneprest-seminar i 1978 (Diakonhjemmet, 24.2) fikk jeg anledning til å presenterte professor Jukka Thuréns gjennomgang av det apokryfe Johannes-evangeliet (oppr tiltredelsesforelesning ved Åbo Akademi). Her viser han hvordan den speilvendte skapertro belyser den utleggelse av 1 Mos 2 som er overgitt i 1 Tim 2:11-15. Hovedinnvendingen fra Sverre Aalen og Ole Danbolt var klar: En kilde fra omkr år 100-110 hadde ingen tilbakevirkende beviskraft på tolkningen av 1 Tim 2:11-15. Deres innvending var motsagt for lenge siden (M Dibelius 1913, BGärtner 1958).

Den apostoliske kirkepraksis i denne sak har vært under press fra modernismens idéer siden 1700-tallet. Benevnelsen "modernismen" viser til erkjennelsesteoretiske forutsetninger i "moderne" tid (Descartes og Kant), men tilslører tankegods av gnostisk type. Vi kan lære av kirkefedrenes kam for den apostoliske læreoverlevering fram til Nicea-konsilet år 325, da kirken stadfestet det nytestamentlige kánon. Fremdeles viser gnostiske idéer sin kirkeødeleggende kraft. Vi kan ikke fremstå som apostolatets kirke uten å besinne oss på to ting: Den *uforbeholdne* bekjennelse i nytestamentlig mening (homologia), og det *apostoliske* prekenembetes oppdrag og fullmakter for menneskenes skyld.

Bergman viser til gnostisismens kirkepåvirkning i bibelfortolkning, mystikk og feminisme. Jeg følger ham i disposisjon og hovedsak.

1. Gnostisk bibeltolkning

søker den skjulte mening bakom ordlydens likefremme mening. Denne søken etter en dyper kunnskap unngår apostelordets lære fra Kristus Jesus, Skriftens Herre. Ordene smaker den ikke. Karakteristisk er forakten for læren om "Skriftens klarhet" (claritas Scripturae), som om den er en "luthersk" spesialitet. Vi har den fra Skriftens Herre og hans utvalgte apostler.

Til forhistorien hører den liberale teologitradisjon med dens utspring i rasjonalistisk bibelkritikk og pietistisk snusfornuft siden 1700-tallet. Typisk er forakten for åpenbaringsordets sannhet, uttrykt i bekjennelsens og liturgiens formular. Samtidig er noe nytt kommet til. "Den kritiske fornuft" (Kant) er ikke alene om kristentroens begrunnelse, men en mystisk gudskunnskap bakenfor eller uavhengig av ord og formular.

Denne åndelighet (el spiritualitet) merkes blant leg og lærd, når man setter Kristi ord til side, for eksempel i nattverdlæren, eller agerer kirkefellesskap begrunnet i skjønnsmessige betraktninger om "tilstrekkelig enighet", som i klartekst er bekvemme fornektelser under skinn av "tolkninger". Dermed har man satt seg ut over prekenembetets oppdrag - å overgi den rett utlagte Skrift, gitt i og med apostelordets lære fra dens Herre. Dette problem kan ikke løses uten kirkebot.

Teologstudenter møter den gnostiske åndelighet under dekke av "vitenskapelig metodekurs". Der lærer de å fortolke bibeltekstene, trenge gjennom tankegods fra mange hold og finne den egentlige kunnskap i en konstruert tankeverden hinsides ordene. I samme grad

som man når fram på *abstraheringens* himmelstige og begriper den guddommelige kunnskap i *generelle* vendinger, i samme grad er man fri til å *konkretisere* hva kristendom er. Få kjenner den rett utlagte Skrift og vet hva skriftbevis er.

Vittige FBB-studenter i 1970-årene kalte metoden for ”tretrinnsraketten”. De ville ikke bli byggmestre i denne kunstart og fikk svi for det. Andre lot seg imponere av den lærde biblismes maktspråk og gjorde karriere. I tilhørerbenkene gikk søkende sjeler trøtt av synsing og kvasiterapi fra prekestolene. Noen søkte tilflukt i den i naïve biblisme – alene med Bibelen, alene med troen og alene med Jesus. Andre søkte tilflukt i føleri og opplevelsesmystikk, men fant en åndelighet i strid med seg selv i en virksomhet underlagt den kritiske fornuft. Nok om det. Poenget er dette: Hvilken mening gjør Bibelen til en sammenhengende og begripelig helhet? Hvem kan lære meg det budskap som bibelordene formidler?

Gnostikeren presenterer en løsning fri for *ytre* sannhetskriterier, for irrelevant er skillet mellom sannhet og løgn, rett og galt. Gnostikerens tankegang møter oss i ”kristen” spiritualitet med påstand om å formidle erfaringer og innsikter *uavhengig* av menneskelige begrensninger. Følgelig må Bibelen være en uuttømmelig kilde til fornyet åndelighet, og veien ligge åpen for en ny bibelbruk – Bibelen brukt som kilde til åndelige opplevelser og kreative løsninger.

Til inntekt for sitt syn, anfører gnostikeren bibelord løsrevet fra sammenhengen, slik djevelen gjorde i fristelsesberetningen (Mt 4). Et eksempel er misbruken av Mt:7:7 – *Let, så skal dere finne. Bank på, så skal det lukkes opp for dere*. Målet er den ordløse erfaring av ”Gud i meg”, eller ”Jesus i hjertet”, meddelt i et poetisk billedspråk. Et annet eksempel er den foretrukne oversettelse av Lk 17:21 – *Guds rike er inneni dere* (NO 30). Men sammenhengen krever preposisjonen ”*iblant*” dere, det vil si i og med Jesu virksomme nærvær.

Med stor konsekvens blir gudmennesket Jesus overflødig, og likeså de nådemidler han bruker i den forsamlede menighet. Deretter følger rangeringen av katekisme, dogmatikk og konfesjon. De er uttrykk for ”lovisk” kristendom, som uforløste kristne søker i bibelord og Guds nådemidler. Gnostikerens kristentro for ”åndelige” har utspring i den ”åndelige” gudserfaring i ordløs stillhet. Derfor må en åpen og inkluderende menighet gi rom for den ordløse stillhet i sin messeliturgi. Stillhet er ikke noe liturgisk ledd, men man kan late som.

En annen konsekvens er gnostikerens satsing på *dialogen* som uttrykk for kristen spiritualitet. Er Bibelen en kilde til åndelige innsikter, må også det muntlige ord åpne seg for den åndelige mening og lede til dypere innsikt i kristentroens sentrale/fundamentale innhold. Men overført på den apostoliske læreoverlevering i skriftbunden tradisjon, er dialogmetoden ødeleggende for kirken. Metoden medfører reservasjoner mot apostelordets lære, og med reservasjonene uklare avtaler om kirkefelleskap begrunnet i ”tilstrekkelig enighet” uten bot for vranglære i bekjennelser som består. til den rett utlagte Skrift, gitt kirken i og med apostelordets lære. Med slike avtaler følger ”superapostler” (hyper apostoloi, 2 Kor 12:11) på prekestolene, som om Guds ord er utgått fra dem eller bare nådd fram til dem (1 Kor 14:36).

De synger om seg selv og snakker om seg selv, for i sentrum står indre åpenbaringer og mystiske gudsopplevelser. I nattverdlæren unngår de Kristi *skaperord* over fremsatt brød og vin, for avgjørende er ”den nattverdfeyrende menighet” med sin virkekraftige frembæring (Borgå-avtalen). Under skinn av kristendom, blander de sammen rettferdiggjørelse og helliggjørelse, frifinnelse og fornyelse. De søker sitt eget (Joh 8:44).

Hva er alternativet til gnostisk bibeltolkning? Svaret er gitt med Kristus Jesus som kirkens Lærer. Utelukket er dialog mellom likestilte parter. Gud har talt i begripelige ord om hva vi skal tro og ikke tro, gjøre og ikke gjøre. Da gjelder det å høre nøye etter, Jes 55:3 - *Hør, så skal deres sjel leve!*

Bergman anfører *Ireneus* og *Tertullian* på 200-tallet, som i en lignende situasjon forsvarte hva kirken har visst like fra begynnelsen: Kirkens lære fra Jesus og apostlene består i den rette utleggelse av Det gamle testamente, og denne utleggelse er åpen, klar og tilgjengelig for alle i skriftene fra Jesu utvalgte apostler (Det nye testamente).

Særlig **Ireneus** advarte mot den gnostiske fare – en *kirke uten apostelordets læreautoritet*. Men nettopp i dette spørsmål - hvor gnostikerne går til stormangrep, må kirken holde fast ved ”den apostoliske overlevering” (tradisjon). Siden den ”er og forblir i kirken, vil vi vende tilbake til beviset fra *de apostoliske skriftene*” (kursiv her). Beviset er Jesu skriftbevis om sin person og sitt verk, som Gud stadfestet da han oppreiste ham fra de døde, ”slik Skriftene har sagt”, 1 Kor 15:3. Prestens utøvelse av prekenembetet blir dermed avgjørende for kirkens framturen som apostolatets kirke på ethvert sted.

Denne motstrategi var også **Tertullians** anliggende: ”Etter Jesus Kristus og evangeliet trenger vi ikke mer noen gransking. Når vi tror det, ønsker vi ikke senere å vite noe mere utover troen.” Den rett utlagte Skrift (GT) forelå tilgjengelig og begripelig for alle i de skrifter som beviselig stammet fra Herrens apostler. De er ”troens regel”, den alle lærdommer skal prøves på. ”Å ikke vite noe mot troens regel, det er å vite alt”, skrev Tertullian.

Men søker man den skjulte gudskunnskap bak ordene, kan resultatet bli nær sagt hva som helst alt etter hensikten. Historien taler for seg, også Den norske kirkes transformasjon siden år 1661 - fra evangelisk-luthersk kirkefelleskap til modernitetens folkereligion i et parlamentarisk system underlagt uinnskrenket enevoldsmakt.

Alternativet til gnostisk bibeltolkning er apostolatets kirke. Derfor samles vi om Guds kirkes rene kjennetegn, forvaltet av prester som bekjenner Kristi himmelske lære i nytestamentlig mening, det vil si uten påtvungne forbehold under superapostlers justis. Holder vi fast ved apostelordets lære fra Skriftens Herre, blir vi frelst (1 Kor 15:2).

2. Gnostisk opplevelsesmystikk

Religionenes mystikere påstår at menneskets vei til kunnskap om Gud eller en høyere verden er umiddelbart tilgjengelig for enhver. Teknikkene varierer, men øvelsen leder til gudskunnskap gjennom intuisjon, følelse og opplevelse. Vi må spørre: Hvordan kan man møte Gud uten ytre, begripelige ord? Og hvordan kan den som ikke er ved sine fulle fem, være sikker på at han/hun har med Gud å gjøre?

Gud møter oss i *stillheten*, svarer den gnostiske mystiker. Mang en gnostiker vil da kalle den ordløse fred for ”gud”, for poenget er nettopp den *ordløse* stillhet i sjelens innerste dyp, med påstand om at vi der møter det guddommelige nærvær. Slike spekulasjoner pirrer mennesker, og blant dem fins noen som er særlig interessert i såkalt ”klassisk kristen mystikk”. Men under skinn av kristentro, er mystikkens frelsesvei en religionsimport. Den frister med egenrettferdighetens selvbedrag på selvforløsningens vei.

Hva skal vi si til slikt? Det bibelske svar har Martin Luther formulert i De schmalkaldiske artikler: Åpenbaringsordets Gud vil ikke handle med oss mennesker på noen annen måte enn ”ved sitt ytre ord og sakrament. Men alt hva man roser seg av uten Ord og sakrament, er av djevelen” (SA C 8:10). Luthers formulering dekker presist hva bibelhistorien handler om – Guds virksomme ord i en bevitnet historie. Når Guds profeter talte Guds ord, var de ved sine fulle fem. Ved sine fulle fem var også Jesus og apostlene, når de forkynte Guds ord med adresse til menneskers intellekt. Utelukket er vår egen fornuft eller kraft, når Gud Den Hellige Ånd kaller og opplyser ved ”Kristi ord” (Rom 10:16f, jf 1 Tim 6:3, Tit 1:9).

Evangeliet proklamerer Guds frelsesvei til oss i ”Ordet” som ble menneske, led, døde og oppstod legemlig på den tredje dag, slik Gud hadde lovet (Joh 1:14, Lk 24:44-48, 1 Kor 15:1-11). Straks merker vi oss at evangeliet er mer enn en informasjon om Guds løfter og deres oppfyllelse i *fortid*. Evangeliet er også Guds **virksomme** ord til oss i *nåtid* – i tale og

handling. Dette kjennetegn ved nytestamentlig gudstjenesteliv blir lett fortrent under trykket fra "vekkelseskristendom", moderne teologi og reformert forkynnelse i tradisjoner fra Zwingli, Calvin og Bucer.

Den oppstandne Kristus er nærværende og virksom med evangeliet og sakramentene i den forsamlede menighet. *Der* – i nådemidlene – åpner Kristus sitt nåderike for "de fattige i ånden" (Mt 5:3), og "erklærer den ugudelige rettferdig" ved tro uten gjerninger (Rom 4:5). Frelst av nåde, følger livet med åpenbaringsordets Gud, når troen øves i gjerninger som har Guds ord og befaling for seg, enhver i sitt kall. Troen er mer enn kunnskap – som også djevelen har. Troen er kunnskap med tillit til den eneste sanne Gud. Hvorfor? Fordi jeg har lært hans godhet og menneskekjærlighet å kjenne i Kristi, Guds Sønnns lidende lydighet i alles sted, slik Skriftene har sagt.

Det ytre ord om "Kristus for oss" er troens klippefaste holdepunkt. Troen har Guds gave-rettferdighet – Kristus Jesus. Denne gave trives godt sammen med kjærlighetens gjerninger mot Gud og vår neste. Rotfestet i Guds tilgivende kjærlighet, bor Kristus "ved troen" i døptes liv og virker det liv vi er skapt til å leve. Ef 3:13ff. Ved troen på Guds tilgivende nåde, lever dømte mennesker forenet med Gud i *den virkelige unio mystica* – ikke i ordløs stillhet, men av Guds ytre ord, skrevet og opplest, forkynt og tilsagt. Stillhet kan da være den stille bønn og ettertanke over bibelord, men stillhet kan aldri være et nådemiddel eller et liturgisk ledd.

3. Gnostisk feminisme

Den gode Skaperen har gitt mann og kvinne ulike kallsoppgaver. Det er mannens farskall å verne og beskytte hustruen og de barn hun føder, og kvinnens morskall å bære fram barnet til fødsel, amming og omsorg i de nære ting. Den gnostiske feminisme vender det døde øret til, for viktigere er selvets realisering i det sølibatære liv, uavhengig av ekteskap og familieliv. Kjernen i denne forakt for svangerskap, fødsler og "kjøkkenbenken" er forestillingen om den *onde* skaperguden – demiurgen, som holder mennesket fast i kjønnsrelasjonens grep.

Under skinn av kristendom, presenterer gnostiske feminister et gudsbilde med kvinnelige trekk, og eoner med kvinnenavn. De omtaler gjerne Gud som "vår mor", Jesus som "vår søster" og Den Hellige Ånd som "livgiversken". Barriærer søkes brutt i bibeloversettelser og liturgier med forkjærlighet for *androgyn* talemåter om Gud (jf *androgyn* frisyre og klesmoter).

Hvorfor unngår gnostikere å påkalle Gud som "Far"? Er ikke den første person i Guddommen opphav til den verden vi sanser og lever i med kropp og sjel? Nei, svarer gnostikeren - vår sanseverden har et annet opphav. Da passer det bedre å påkalle Gud som "Mor", hun som forløser sjelen fra sitt jordisk-legemlige fengsel, og befri kvinnen fra svangerskap, fødsler osv (jf talemåten "moder jord").

På selvforløsningens og kvinnefrigjøringens vei må den gnostiske feminist realisere seg "selv" på mannens arena og bestemme over egen kropp. Deretter fulgte lovfestet "rett" til selvbestemt fosterdrap og fulldags barnehageplass for selvbestemte barn. Videre: Likeså konsekvent var homoaktivismens "rett" til partnerskap for par av samme kjønn. Videre: Under skinn av likestilling og kvinnefrigjøring ble Guds kirkeorden brutt med kvinners adgang til prekenembetet. Det konsekvente uttrykk er det prestepar som framstiller Kristus og hans kirkebrud i et lesbisk/homoseksuelt parforhold.

Den *androgyn* idè har mange følger, men poenget her er mennesket som tenkt individ i en spekulativ virkelighetstolkning. Den gnostiske åndelighet kjenner ikke den gode Skaperen ved ham som er virksom gjennom ytre midler i den forsamlede menighet. Vår tids gnostikere må distansere fra *Sønnens* selvhengivende lydighet, stilt fram i mannen Jesus – "den førstefødte blant mange brødre", Rom 8:29 (brødre i representativ mening). Jf 1 Mos

2:18ff, Lk 2:7, Ef 1:4-14, Kol 1:17-20, Heb 1:4-6. Et språklig uttrykk for denne distanse-
ring er ordparet "Gud og Jesus".

På protestantisk hold har mange kirker gitt etter for gnostiske emansipasjonsidèer. I strid med Herrens bud, ble kvinner gitt adgang til presteembetet. Kirkens bekjennelse til den gode Skaperen ble forvrengt og forfalsket med henvisning til "dypere innsikt". Forklaringen gis med følgende resonnement: Man viser til det egentlige evangelium bak apostelordets lære i et patriarkalsk samfunn og senere da kirken kjente trykket fra gnostiske menigheter. Evangeliet lot seg ikke praktisere den gang, ikke før i det moderne samfunn hvor individets rettigheter, likestilling og selvrealisering rår grunnen. Omsider er kirken fri til å forkynne i handling hva "evangeliet" er. Med denne saltomortale i logikken blander man sammen lov og evangelium, frafaller det konkret-anskuelige vitnesbyrd om den gode Skaperen, og gjør knefall for den sekulær-liberale psevdoreligion. De dyrker "det hellige jeg", anført av heretikere og kvasiteologer (1 Kor 14:36).

Han som vet hva som bor i mennesket, har fordømt all den visdom som opphøyer seg mot Gud, Mt 15:18 - *det som /.../ kommer fra menneskets hjerte, gjør mennesket urent. For fra menneskets hjerte kommer onde tanker*" osv. Mot slutten av aposteltiden forteller Paulus (1 Tim 3:6-9) at han hadde erfart "kvinner som /.../ lar seg drive av all slags begjær, og som stadig vil lære, men aldri lærer sannheten å kjenne", og samtidig erfart menn som setter seg opp imot sannheten og fått sin dømmekraft ødelagt.

Til slutt: Hva er alternativet til "satans dybder"? (Åp 2:24)

Den som leser brevene i Nytestamentet, vil stadig finne forskrifter og påminnelser til prester og lekfolk. Hovedsaken er uttrykt i Pauli formaning til Timoteus, 1 Tim 3:14ff – *Men du skal holde fast på det du har lært og er blitt overbevist om; du vet jo hvem du har lært det av...* Altså er alternativet til den kristeliggjorte gnosis ingenting annet enn apostelordets lære fra Skriftens Herre. Den er medisinen mot gnostiske idèer i bibeltolkning, opplevelsesmystikk og kirkens ordninger. Tre emneområder peker seg ut:

1. Medisinen mot overtro på menneskets muligheter for Gud: Guds ord om arvesyndens kraft i menneskets innerste, og om menneskets bundne beslutningsfrihet for Gud.
2. Medisinen mot overtro på menneskets evne til å samarbeide med Gud om frelsen: Guds ord om Den Hellige Ånds suverene gjerning ved Kristi undervisning i "Skriftene", gitt kirken i og med apostelordets lære.
3. Medisinen mot overtro på den androgyne likestillingsidè: Guds ord om sin skapervilje for mann og kvinne, og Kristi selvhengivende kjærlighet til sin kirkebrud, praktisert og anskueliggjort i forholdet prest og menighet.

1 Tim 6:20f – *ta vare på det som er deg overgitt! Vend deg bort fra det ugudelige og tomme snakk og fra innvendingene fra den såkalte "erkjennelse" - med urette bærer den dette navn. Visse folk har bekjent seg til den og har forvillet seg bort fra troen.* – Vi lar oss ikke forville, men samler oss om de prester og predikanter som etterfølger apostelordets lære fra begynnelsen. Deres forvaltergjerning har løftet om Kristi virksomme nærvær i den forsamlede menighet. Derfor holder vi fast ved bekjennelsen av vårt håp og avlegger dette vitnesbyrd for våre medmenneskers skyld. (Heb 10:23).

E-post: kaare.svebak@gmail.com